

Freska Posledního soudu

(aneb Kam zagarážovat auto?)

Freska se nachází v Broumově, vedle Kostela sv. Petra a Pavla. O její historii, zapomnění a znovu objevení, dnes vypráví naučná tabule poblíž fresky...

Budova dnešního děkanství je někdejší domem zvoníka a kostelníka. Fara se do druhé poloviny 20. století nacházela v prvním patře jihozápadního křídla hlavní budovy kláštera. S velkou pravděpodobností sloužil tento prostor, který přiléhá k vnitřní části bývalých hradeb, jako karner (márnice, kostnice), či funerální kaple na bývalém hřbitově při kostele sv. Petra a Pavla založeného společně s městem po roce 1265. Existence karnerů na území České republiky není tak četná, jako například v Rakousku. K rekonstrukci původní podoby stavby by bylo třeba detailního archeologického průzkumu, neboť dnešní podlaha je možná jeden a půl metru nad úrovní podlahy původní. Celý prostor karneru sestává z krátkého presbytáře (kněžiště) založeného na čtvercovém půdorysu, který je zaklenut valenou klenbou s mírným zahrocením. Navazuje na něj větší podélný, v baroku zaklenutý prostor "lodi" s fragmenty mladší malířské výzdoby. Podle dosavadních zjištění středověké nástěnné malby pokrývají všechny stěny a klenbu presbytáře a jsou rozčleněny do tří pásů. Hornímu pásu dominuje Kristus v mandorle (svatozář obepínající celou postavu), doprovázený přímluvci (Deesis), po pravici Pannou Marií, po levici sv. Janem Křtitelem, dále čtveřicí symbolů evangelistů, přičemž anděl je symbolem sv. Matouše, býk sv. Lukáše, lev sv. Marka a orel sv. Jana, a dvojicí andělů držící nástroje Kristova umučení (Arma Christi).

Střední pás je rozdělen na dvě pole. V levém jsou zobrazeny na zeleném pozadí (představuje naději, nebe) Panny moudré, nesoucí rozsvícené lampy směrem k velké postavě anděla a v pravém poli na červeném pozadí (zatracení) Panny pošetilé s obrácenými lampami. V levém poli spodního pásu je námět "Setkání třech živých a třech mrtvých" (tzv. francouzský typ, kolem poloviny 13. století; viz třeba v ČR kostel sv. Mořice v Anníně na Šumavě, či bývalý dominikánský kostel v Českých Budějovicích). V druhém poli je námět "Svár o duši," a ve třetím mravoličný námět "Dábel tahá za vlasy do pekla pijáka" - ženu nalévající si víno ze džbánu. Zřejmě se jedná o personifikaci nestřídmosti.

Podoba Posledního soudu v broumovském karneru je neobvyklá. Vedle běžného motivu Krista v mandorle se symboly evangelistů, Deesis a andělů s nástroji Kristova umučení, jde především o náměty: Panny moudré a pošetilé, Setkání tří živých a tří mrtvých, Triumf smrti, a o náměty s mravoličným podtextem. Z výtvarného hlediska jsou nově objevené nástěnné malby v Broumově vynikající ukázkou kresebného stylu. Broumovské malby nejsou dílem jednoho umělce, ale dílny, jak je to patrné z provedení malby samotné. První malíř vytvořil scénu Krista v mandorle s přímluvci, Pannou Marií a sv. Janem Křtitelem a s anděly nesoucími nástroje Kristova umučení. Jeho výtvarný projev charakterizuje brilantní černá štětcová kresba. Panny moudré a pošetilé jsou dílem méně zručného malíře, jak prokazuje poněkud schematická kresba provedená okrovou hlinkou. Na podkladě formálního rozboru se můžeme důvodně domnívat, že nástěnné malby v broumovském karneru vznikly v letech 1330 - 1340. Svým významem přesahují

hranice regionu a patří k umělecky nejhodnotnějším památkám nástěnné malby první poloviny 14. století v Čechách.

K objevení fresky došlo v létě 1967, kdy tehdejší správce farnosti P. František Plodek hledal praktické místo pro garážování automobilu. Odkrytím nepřístupného prostoru došlo k nečekanému objevu. Zajímavostí rovněž je, že z roku 1913 se dochovaly plány na kompletní a grandiózní přestavbu děkanství do podoby, jakou má budova gymnázia. Restaurátorské práce díky podpoře Ministerstva kultury a Královéhradeckého kraje provedli v letech 2013 - 2014 restaurátoři Miroslav Křížek a Pavel Padevět. Částečné zpřístupnění proběhlo už o Slavnosti všech svatých v roce 2020 díky finančnímu daru Rady Královéhradeckého kraje a manželskému páru lékařů Veselých z Broumova. Celkové zpřístupnění se uskutečnilo v den Svátku Narození Panny Marie 8. září 2022. Finančně přispěla Evropská unie, Královéhradecký kraj, Biskupství královéhradecké a celá řada menších a větších dárců.

Vysvětlivky

- Arma Christi (doslova v překladu Zbraně Kristovy), čili nástroje, kterými byli Kristus mučen v den své popravky, či se toho dne s jeho popravou spojovaly. V církvi se souhrnně nazývají Nástroje Kristova umučení. Základ latinského slova pro zbraně, tedy "arma" se dodnes používá například ve slovech armáda či armagedon. V křesťanství jde ale o posvátné předměty, které se bezprostředně vztahují k pašijím, tedy k utrpení Krista, k jeho mučení a popravě ukřižováním. Na obrazech se těchto zhruba 30 předmětů začalo objevovat od 9. století (Utrechtský žaltář z roku 830).
- Arma Christi (předměty, které se objevily při zatčení a soudu)
 - pochodně, které používali vojáci při cestě do Getsemanské zahrady
 - meč, jímž Petr uťal ucho veleknězovu služebníkovi v Getsemanské zahradě, nebo také meč římských vojáků zatýkajících Krista
 - ucho uťaté mečem veleknězovu služebníkovi
 - kohout, který zakokrhoval, když Petr zapřel Krista
 - džbán, jenž použil Pilát, aby si umyl ruce, když Krista odsoudil na smrt
 - třicet stříbrných mincí, které dostal Jidáš za to, že Krista zradil
 - kalich použitý Kristem při poslední večeři (později u anglosasů svatý grál)
 - svítilny, které vojáci drželi při zatýkání Krista
 - tvář Piláta (místodržitel římské provincie Judea)
 - tvář Kaifášova (židovský velekněz, který pomáhal odsoudit Krista)
 - řetězy, nebo provazy, jimiž byl Kristus spoután
- Arma Christi (předměty, které se objevily cestou na Golgotu, popravčí vrch)
 - bič (důtky, flagellum) použitý pro bičování Krista u sloupu, při korunování trním nebo při cestě na Golgotu
 - sloup, k němuž byl Kristus přivázán při bičování
 - roucho, královské purpurové roucho, navlečené Kristovi na posměch, když byl lidu ukázán coby takzvaný král Židů
 - třtina, kterou Krista bili po hlavě
 - trnová koruna nasazená na posměch při bičování
 - kámen házený na Krista během cesty na Golgotu
 - tvář vojáka plivajícího na Krista
 - ruka, která Krista udeřila do tváře

- Verončina rouška, na níž zůstal otisk, obraz jeho zmučené tváře i s korunou
- Arma Christi (předměty, které se objevily při popravě, ukřižování)
 - hřeby, čtyři nebo tři
 - kopí, jímž byl Kristovi proboden bok, aby se zjistilo, zda je mrtvý
 - kostky, symbol losování o Kristův oděv
 - roucho, suknice nesešivaná, o níž vojáci metali los
 - kříž, na kterém Kristus skončil, nebo také tři kříže (Kristův, Dismasův, tedy lotra po jeho pravici, a kříž lotra po jeho levici)
 - nápis na kříži, tabulka s nápisem INRI
 - tyč s houbou namočenou do octa, která byla Kristovi podána na tyči k ústům, když visel na kříži
 - kleště, jimiž byly vytaženy hřeby při snímání Kristova těla z kříže
 - kladivo, kterým zatloukali hřeby
 - slunce a měsíc, které se se objevily na obloze současně a zatměly se při Kristově smrti
 - žebřík, s jehož pomocí bylo Kristovo tělo sňato z kříže
 - nádoby na masti, jimiž ženy pomazaly Kristovo tělo
 - Turínské plátno, do něhož bylo Kristovo tělo zabaleno
 - lebka u paty kříže, narážka na starokřesťanskou legendu, podle níž byl Kristův kříž postaven nad hrobem Adama, a Kristova krev kapající na Adamovu lebku odčinila první hřích lidstva
- Deesis (latinsky Deisis), pochází z řeckého základu slova pro prosbu, modlitbu k bohu, přimluvu. V umění jde o ikonu či obraz zobrazující ve svém středu Ježíše Krista, který má po svých bocích bohorodičku (Pannu Marii) a Jana Křtitele, kteří jsou v tradičních oděvech přimlůvce v modlitbách. Někdy se tento název používá také pro vyobrazení apoštolů, svatých otců či mučedníků. Hlavním smyslem deisis bylo vyjádření modlitby, jako přimlůvy za lidstvo před tváří Nebeského krále a Soudce.
- Karner, čili funerální kaple (slovo pochází z latinského *carnerium*, tedy márnice). Šlo o patrovou centrální hřbitovní sakrální stavbu, označovanou v češtině slovem kaple, která mívala tvar rotundy. Na rozdíl od klasické kaple byl karner vybaven ještě kostnicí (latinsky *ossarium*), která bývala buď v přízemí, nebo zahloubená v terénu. Nejčastěji se budovaly během středověku v době románské a gotické.
- Mandorla (slovo má základ v italštině, v originále *mandorla*). Ve výtvarném umění je slovo používáno pro svatozář (latinsky *aureola*). Na rozdíl od aury, která bývá znázorněna pouze kolem hlavy (například světců), tak mandorla obepíná celou postavu. Nejčastěji je tvořena dvěma kruhovými oblouky, nebo jako průsečík dvou kruhů s hroty nahoře a dole, někdy je oválná, někdy elipsovitá. Poprvé se začíná objevovat v mozaikách v 6. století, do výtvarného umění se nejvíce rozšiřuje v době románské a v sochařství ve vrcholném středověku. Nejprve se mandorla tvořila pouze kolem Krista, později také kolem Panny Marie a posléze i kolem světců. V českých zemích se začala objevovat v iluminovaných rukopisech a na nástěnných freskách od 13. století.
- Presbytář, česky kněžiště (z latinského *presbyterium*, což znamená kněz), bývá ta část kostela, která je vyhrazena kněžím. V románské architektuře se presbytář skládá ze čtvercového nebo obdélníkového chóru a apsidy. V gotické architektuře pak nebývá uzavřen apsidou, proto je u gotických kostelů

používáno označení chór a presbytář jako synonymum. Ve středověku míval presbytář také funkci kaple..

- Moudré a pošetilé panny, událost je vzata přímo z Bible, kde se s podobenstvím o pannách setkáváme ve 25. kapitole evangelia Matoušova: "Tehdy bude království nebeské, jako když deset panen vzalo lampy a vyšlo naproti ženichovi. Pět z nich bylo pošetilých a pět rozumných. Pošetilé vzaly lampy, ale nevzaly si s sebou olej. Rozumné si vzaly s lampami i olej v nádobkách. Když ženich nepřicházel, na všechny přišla ospalost a usnuly. Uprostřed noci se rozlehl křik - ženich je tu, jděte mu naproti! Všechny panny procitly, a dávaly do pořádku své lampy. Tu řekly ty pošetilé rozumným: Dejte nám trochu oleje, naše lampy dohasínají! Ale rozumné odpověděly: Nemůžeme, nedostávalo by se nám ani vám. Jděte raději ke kupcům a kupte si! Ale zatímco šly kupovat, přišel ženich, a které byly připraveny, vešly s ním na svatbu, a dveře byly zavřeny. Potom přišly i ty ostatní panny a prosily: Pane, pane, otevři nám! Ale on odpověděl: Amen, pravím vám, neznám vás. Bďte tedy, protože neznáte den ani hodinu.
- Slavnost všech svatých je křesťanský svátek, kdy se připomínají všichni svatí. Západní církve tento den slaví 1. listopadu, východní církve pak první neděli po Letnicích (Letnice se slaví 50. den po Velikonocích, v den, kdy Kristus vstoupil na nebesa a na apoštoly byl seslán Duch svatý). V západním křesťanství pak další den po 1. listopadu následuje vzpomínka na všechny zemřelé (tedy už nejen na svaté), kterému se lidově říká Dušičky. Vznik svátku Slavnost všech svatých má kořeny ve 4. století, kdy východní církve slavily svátek všech mučedníků. V křesťanských církvích západních se ale slavily u světců jednotlivé dny, a protože se to časem stalo už neúnosné, církve cítila potřebu stanovit k oslavě všech svatých jeden den. Využila k tomu události ze 13. května 609, kdy byl chrám Pantheon (kruhový chrám v Římě, původně zasvěcený pohanským římským bohům) převěcen na křesťanský kostel zasvěcený panně Marii a všem svatým mučedníkům. Přesto ještě dlouhá desetiletí od tohoto obřadu v církvi vládla nejednotnost na téma oslavy všech svatých (v 8. století za papeže Řehoře III.). Nakonec ke sjednocení data pomohlo samotné pohanství, neboť od Keltů, kteří slavili dlouhá staletí 1. listopadu počátek svého nového roku, tedy znovuzrození (Samhain), se tento svátek rozšířil až do Říma, kde se i tento den začal od 9. století uznávat jako Svátek všech svatých (za papeže Řehoře IV.). Zajímavostí bylo, že 1. listopadu se ve středověku uzavírali smlouvy se služebnictvem na další jeden rok, tedy od Svátku všech svatých do Svátku všech svatých.





- 1 - freska
Posledního soudu
- 2 - kostel svatého
Petra a Pavla
- 3 - Mírové náměstí
- 4 - gymnázium



Milan Škoda (04. 12. 2023)

- průvodce Broumovskem <http://www.milan-skoda.cz/broumovsko.htm>

- facebook <https://www.facebook.com/milan.skoda.9862/>

zdroj: naučná tabule u děkanství vedle kostela sv. Petra a Pavla v Broumově

zdroj: Wikipedie

fotografie: Milan Škoda (prosinec 2023)